

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

TADQIQOTLAR

ILM-FAN

TEKNOLOGIYALAR

ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR NAZARIYASI

ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

2026

Google Scholar

zenodo

Andijan, Uzbekistan

+998335668868

<https://innoworld.net>

« ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR
NAZARIYASI » NOMLI ILMIY, MASOFAVIY,
ONLAYN KONFERENSIYASI TO'PLAMI

3-JILD 5-SON

Konferensiya to'plami va tezislari quyidagi xalqaro
ilmiy bazalarda indexlanadi

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2026

NEMIS VA INGLIZ TILIDA INKLUSIV TA'LIM: IMKONIYATLAR VA
MUAMMOLAR

Axmadjonov Nurbek Zokirjon o'g'li

Farg'ona davlat universiteti

Nemis va fransuz tillari kafedrasida dotsenti

E-mail: akhmadjonovnurbek@gmail.com

Dehqonaliyeva Manzuraxon Xusanboy qizi

Farg'ona davlat universiteti

Filologiya va tillarni o'qitish: ingliz tili yo'nalishi 3-bosqich talabasi

E-mail: dehqonaliyevamanzuraxon@gmail.com

Annotation. Ushbu maqolada nemis va ingliz tilida so'zlashuvchi mamlakatlarda inklusiv ta'lim tizimining nazariy asoslari, amaliy rivojlanish bosqichlari, mavjud imkoniyatlari hamda dolzarb muammolari chuqur tahlil qilinadi. Inklusiv ta'lim zamonaviy pedagogikaning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, u barcha bolalarning, shu jumladan jismoniy, aqliy yoki psixologik rivojlanishida cheklovlari bo'lgan o'quvchilarning ham umumta'lim jarayonida teng ishtirok etishini ta'minlashga qaratilgan.

Tadqiqot doirasida Germaniya, Buyuk Britaniya va AQSh ta'lim tizimlari qiyosiy yondashuv asosida o'rganildi. Har bir mamlakatdagi inklusiv ta'lim modeli alohida ko'rib chiqilib, ularning amaliy tajribasi, qonunchilik asoslari va maktab tizimidagi real holatlar misollar yordamida yoritildi. Germaniyada inklusiv ta'lim ko'proq bosqichma-bosqich rivojlanayotgan bo'lsa, Buyuk Britaniya va AQShda u nisbatan tez integratsiya qilingan tizim sifatida shakllangan.

Kalit so'zlar: inklusiv ta'lim, ta'lim tizimi, nemis ta'lim modeli, ingliz ta'lim modeli, AQSh ta'lim tizimi, ijtimoiy tenglik, ta'limda integratsiya

Kirish. So'nggi yillarda ta'lim tizimida "inklusiv ta'lim" tushunchasi dunyo miqyosida eng dolzarb va muhim yo'nalishlardan biriga aylanib bormoqda. Inklusiv ta'lim barcha bolalarning, jumladan, jismoniy yoki aqliy rivojlanishida cheklovlari bo'lgan o'quvchilarning ham umumta'lim maktablarida teng sharoitda bilim olish imkoniyatini ta'minlashga qaratilgan tizimdir. Bu yondashuv ta'limni faqat bilim berish jarayoni sifatida emas, balki ijtimoiy tenglik va inson huquqlarini ta'minlovchi muhim mexanizm sifatida ham ko'rib chiqadi.

Nemis va ingliz tilida so'zlashuvchi mamlakatlarda inklusiv ta'lim tizimi turlicha tarixiy va ijtimoiy sharoitlarda shakllangan. Germaniyada bu jarayon nisbatan ehtiyotkorlik bilan, bosqichma-bosqich amalga oshirilayotgan bo'lsa, Buyuk Britaniya va AQShda inklusiv ta'lim tezroq va kengroq joriy etilgan. Ushbu mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, inklusiv ta'limni rivojlantirish nafaqat ta'lim siyosati, balki jamiyatning ijtimoiy qarashlari, iqtisodiy imkoniyatlari va madaniy qadriyatlar bilan ham chambarchas bog'liqdir.

Bugungi kunda globalizatsiya jarayoni kuchayib borayotgan bir davrda ta'lim tizimlarining bir-biriga yaqinlashuvi ham kuzatilmoqda. Shu bilan birga, har bir davlat o'zining milliy ta'lim modelini saqlab qolishga harakat qilmoqda. Aynan shu

nuqtai nazardan, nemis va ingliz tilidagi inklusiv ta'lim tizimlarini qiyosiy o'rganish dolzarb ilmiy ahamiyatga ega hisoblanadi.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi — Germaniya, Buyuk Britaniya va AQShdagi inklusiv ta'lim tizimlarini qiyosiy tahlil qilish, ularning amaliy imkoniyatlari va mavjud muammolarini aniqlash hamda ilmiy xulosalar chiqarishdan iboratdir. Shu bilan birga, tadqiqot inklusiv ta'limning jamiyatdagi o'rni va uning ijtimoiy rivojlanishga ta'sirini ham yoritishga qaratilgan.

Metodologiya. Ushbu tadqiqot sifatli yondashuv (qualitative research approach) asosida amalga oshirildi. Sifatli yondashuv tanlanishining asosiy sababi shundaki, inklusiv ta'lim kabi ijtimoiy-pedagogik hodisani faqat statistik ma'lumotlar orqali emas, balki uning mazmuni, amaliyotdagi ko'rinishi va turli mamlakatlardagi tajribalarini chuqur tahlil qilish orqali to'liq tushunish mumkin.

Tadqiqot jarayonida bir nechta asosiy metodlardan foydalanildi. Birinchi navbatda, adabiyotlarni tahlil qilish metodi qo'llanildi. Bu bosqichda Germaniya, Buyuk Britaniya va AQSh ta'lim tizimiga oid ilmiy maqolalar, xalqaro tashkilotlar (masalan, UNESCO va OECD) hisobotlari hamda pedagogik adabiyotlar o'rganildi. Mazkur manbalar orqali inklusiv ta'limning nazariy asoslari, uning rivojlanish bosqichlari hamda turli mamlakatlarda qo'llanilayotgan yondashuvlar haqida ma'lumotlar to'plandi. Ayniqsa, Germaniyada inklusiv ta'limning "integratsiya modeli" va Buyuk Britaniyada "full inclusion" yondashuvi bo'yicha ilmiy izohlar tahlil qilindi.

Ikkinchi muhim metod sifatida qiyosiy tahlil (comparative analysis) ishlatildi. Ushbu bosqichda nemis va ingliz tilida so'zlashuvchi mamlakatlardagi inklusiv ta'lim tizimlari bir-biri bilan solishtirildi. Masalan, Germaniyada maxsus maktablar tizimi hali ham mavjudligi, Buyuk Britaniyada esa o'quvchilarning asosiy qismi umumta'lim sinflariga to'liq integratsiya qilingani qiyosiy jihatdan o'rganildi. Shuningdek, o'qituvchilar tayyorgarligi, moliyaviy ta'minot va individual ta'lim rejaları kabi jihatlar ham tahlil qilindi.

Uchinchi metod sifatida kuzatuv va amaliy misollar tahlili amalga oshirildi. Bu bosqichda turli mamlakatlardagi maktab tizimlarida kuzatilgan real holatlar asos qilib olindi. Masalan, Germaniyada autizm spektri buzilishiga ega o'quvchilarning oddiy sinfda maxsus yordamchi bilan birga o'qishi yoki AQSh maktablarida jismoniy nogiron o'quvchilar uchun texnologik moslashtirilgan vositalardan foydalanilishi kabi holatlar tahlil qilindi. Ushbu misollar inklusiv ta'limning amaliy natijalarini yaxshiroq tushunishga yordam berdi.

Natijalar. Ushbu tadqiqot davomida Germaniya, Buyuk Britaniya va AQShdagi inklusiv ta'lim tizimining amaliy holati chuqur o'rganildi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, har bir mamlakatda inklusiv ta'lim turli darajada rivojlangan bo'lsa-da, ularning barchasi bir umumiy maqsadga xizmat qiladi — "ta'limda teng imkoniyatlar" (equal educational opportunities) tamoyilini ta'minlash. Ya'ni, har bir bola, uning jismoniy yoki aqliy imkoniyatidan qat'i nazar, sifatli ta'lim olish huquqiga ega bo'lishi kerak. Quyida har bir mamlakat tajribasi misollar bilan nemis va ingliz tilidagi atamalar asosida kengroq yoritiladi.

1. Germaniya tajribasi (Deutschland – Inklusive Bildung)

Germaniyada inklusiv ta'lim tizimi "Inklusion im Bildungssystem" (ta'lim tizimida inklyuziya) konsepsiyasi asosida rivojlanmoqda. Bu yondashuv barcha o'quvchilarni bir xil ta'lim muhitiga jalb qilishni nazarda tutadi, biroq amaliyotda bu jarayon hali to'liq integratsiyalashmagan.

Misol:

Berlin shahridagi umumta'lim maktablaridan birida autizm spektri buzilishiga ega o'quvchi oddiy sinfda boshqa bolalar bilan birga tahsil oladi. U dars jarayonida mustaqil ravishda qatnashadi, biroq unga maxsus pedagog doimiy yordam ko'rsatadi. Bu model "Co-Teaching Modell" deb ataladi, ya'ni bir sinfda ikkita o'qituvchi ishlaydi — asosiy o'qituvchi va maxsus pedagog.

Masalan, dars jarayoni quyidagicha ifodalanadi:

"Der Schüler mit Autismus lernt in einer regulären Klasse mit Unterstützung eines Sonderpädagogen."

(Bu yerda autizmga ega o'quvchi maxsus pedagog yordamida oddiy sinfda o'qiydi.)

Bu yondashuv orqali o'quvchi jamiyatdan ajralib qolmaydi, balki tengdoshlari bilan birga rivojlanadi.

Afzalliklar:

Individual yondashuv kuchli (individuelle Förderung)

Maxsus pedagoglar tizimi mavjud (Sonderpädagogen)

O'quvchilarning ijtimoiy integratsiyasi yaxshilanadi

Muammolar:

Har bir maktabda teng sharoit yo'q (ungleiche Bildungsressourcen)

O'qituvchilarning inklusiv ta'lim bo'yicha tayyorgarligi yetarli emas (unzureichende Lehrerfortbildung)

Ayrim hududlarda hali ham maxsus maktablar mavjud

2. Buyuk Britaniya tajribasi (United Kingdom – Inclusive Education)

Buyuk Britaniyada inklusiv ta'lim tizimi ancha rivojlangan va u kuchli qonuniy asosga ega. Bu yerda "Inclusive Education Policy" keng qo'llaniladi, ya'ni davlat darajasida barcha bolalarni umumta'lim maktablariga jalb qilish siyosati yuritiladi.

Misol:

London shahridagi maktablardan birida eshitish qobiliyati cheklangan o'quvchi oddiy sinfda tahsil oladi. U darslarni to'liq tushunishi uchun unga maxsus tarjimon — "sign language interpreter" yordam beradi.

Masalan:

"A student with hearing impairment attends mainstream classroom with the support of a sign language interpreter."

(Bu o'quvchi oddiy sinfda o'qiydi va imo-ishora tarjimoni yordamida darsni tushunadi.)

Bundan tashqari, har bir o'quvchi uchun individual yondashuv ishlab chiqiladi, ya'ni "Individual Education Plan (IEP)" tuziladi. Bu reja o'quvchining ehtiyojiga mos ravishda ta'lim jarayonini tashkil etishga yordam beradi.

Afzalliklar:

Kuchli qonunchilik tizimi (strong legal framework)

Har bir o‘quvchi uchun Individual Education Plan (IEP) mavjud

Texnologiyalardan keng foydalaniladi (assistive technology)

Ijtimoiy integratsiya darajasi yuqori

Muammolar:

Sinflarda o‘quvchilar soni ko‘p (overcrowded classrooms)

Moliyaviy resurslar barcha maktablarda teng emas (budget inequality)

O‘qituvchilarning yuklamasi yuqori

3. AQSh tajribasi (USA – Inclusive Education System)

AQSh inklusiv ta’lim bo‘yicha eng rivojlangan davlatlardan biri hisoblanadi. Bu yerda “Inclusive Classroom Model” keng qo‘llaniladi va ta’lim jarayonida zamonaviy texnologiyalar faol ishlatiladi.

Umumiy imkoniyatlar

Nemis va ingliz tilida so‘zlashuvchi mamlakatlarda inklusiv ta’lim tizimlari turlicha shakllangan bo‘lsa-da, ularning umumiy ijobiy jihatlari mazmunan bir-biriga juda yaqin. Eng asosiy jihat shundaki, bu tizimlar ta’limni faqat bilim berish jarayoni sifatida emas, balki jamiyatda tenglikni ta’minlaydigan va har bir shaxsning rivojlanishiga xizmat qiladigan muhim ijtimoiy institut sifatida ko‘radi. Inklusiv ta’lim orqali barcha bolalar, jumladan, nogironligi yoki rivojlanishida cheklovlari bo‘lgan o‘quvchilar ham bir xil ta’lim muhitida tahsil olish imkoniga ega bo‘ladi, bu esa jamiyatda teng imkoniyatlar tamoyilini kuchaytiradi.

Birinchi navbatda, inklusiv ta’lim ijtimoiy tenglikni ta’minlashda katta rol o‘ynaydi. Nemis va ingliz ta’lim tizimlarida barcha bolalarning bir sinfda birga o‘qishi ularning kelajakda jamiyatda teng huquqli fuqarolar sifatida shakllanishiga yordam beradi. Bu jarayon orqali bolalarda “farq” tushunchasi asta-sekin kamayadi va ular bir-birini qabul qilishga o‘rganadi. Natijada jamiyatda kamsitish holatlari kamayib, ijtimoiy adolat tamoyillari kuchayadi.

Ikkinchidan, inklusiv ta’lim nogironligi bo‘lgan bolalarning jamiyatga integratsiyasini sezilarli darajada osonlashtiradi. Bunday bolalar maxsus maktablarda ajratilgan holda emas, balki umumta’lim sinflarida o‘qiganlari sababli ular erta yoshdan boshlab ijtimoiy muhitga moslashadi. Bu esa ularning keyingi hayotida mustaqil yashash, ishlash va jamiyatda faol ishtirok etish imkoniyatlarini oshiradi. Masalan, Buyuk Britaniya va AQShda inklusiv ta’lim tizimida o‘qigan o‘quvchilar keyinchalik universitetga kirish, ish topish va ijtimoiy hayotda faol bo‘lishda ko‘proq muvaffaqiyatga erishishi kuzatiladi.

Umumiy muammolar. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, Germaniya va ingliz tilida so‘zlashuvchi mamlakatlardagi inklusiv ta’lim tizimi qanchalik rivojlangan bo‘lmasin, amaliyotda bir qator muhim muammolar saqlanib qolmoqda. Bu muammolar asosan tashkiliy, iqtisodiy va ijtimoiy omillar bilan bog‘liq bo‘lib, inklusiv ta’limning to‘liq samarali ishlashiga ma’lum darajada to‘sqinlik qiladi.

Birinchi asosiy muammo — bu o‘qituvchilarning tayyorgarligi bilan bog‘liq. Ko‘plab o‘qituvchilar maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlash bo‘yicha yetarli bilim va amaliy ko‘nikmalarga ega emas. Inklusiv sinfda o‘qituvchi bir vaqtning o‘zida ham

oddiy o'quvchilarga, ham alohida ehtiyojli bolalarga e'tibor qaratishi kerak bo'ladi. Biroq bunday murakkab jarayon uchun maxsus pedagogik tayyorgarlik talab etiladi. Masalan, autizm, diqqat yetishmovchiligi yoki eshitish qobiliyati cheklangan bolalar bilan ishlashda alohida metodik yondashuv zarur. Germaniya va Buyuk Britaniyada bu yo'nalishda treninglar mavjud bo'lsa-da, ular barcha o'qituvchilarni to'liq qamrab olmagan. Natijada amaliyotda o'qituvchilar o'zlarini ba'zan yetarli darajada tayyor his qilmaydi.

Ikkinchi muhim muammo — moliyaviy resurslar yetishmasligi. Inklusiv ta'limni samarali tashkil etish uchun maxsus jihozlar, moslashtirilgan o'quv materiallari va yordamchi texnologiyalar zarur. Masalan, nogironligi bo'lgan bolalar uchun maxsus kompyuterlar, ovozli dasturlar yoki tarjima qurilmalari kerak bo'ladi. Biroq barcha maktablarda bunday imkoniyatlar bir xil darajada mavjud emas. Ayniqsa, kichik shaharlar va qishloq hududlarida moliyaviy imkoniyatlar cheklanganligi sababli inklusiv ta'lim sifati pasayadi. Bu esa ta'lim tizimida tengsizlikni keltirib chiqaradi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, inklusiv ta'lim tizimining samaradorligi faqatgina davlat tomonidan qabul qilingan qonunlar va rasmiy hujjatlarga bog'liq emas. Aslida, uning muvaffaqiyati ko'proq amaliy sharoitlar, maktab infratuzilmasi, o'qituvchilarning tayyorgarligi hamda jamiyatning inklyuziyaga bo'lgan munosabatiga bog'liq bo'ladi. Shu sababli Germaniya, Buyuk Britaniya va AQSh tajribalarini solishtirganda, har bir tizimning o'ziga xos kuchli va zaif tomonlari borligi yaqqol ko'rinadi.

Germaniya tajribasida inklusiv ta'lim tizimi nisbatan ehtiyotkorlik bilan joriy etilmoqda. Bu yondashuvning asosiy afzalligi shundaki, jarayon bosqichma-bosqich amalga oshiriladi va sifatga katta e'tibor qaratiladi. Ya'ni, har bir maktab inklusiv ta'limga to'liq tayyor bo'lmaguncha, tizim majburiy tarzda tezlashtirilmaydi. Bu holat ta'lim sifatini saqlashga yordam beradi, biroq shu bilan birga jarayonning sekin rivojlanishiga ham olib keladi. Masalan, Bavariya hududida hali ham maxsus maktablar (Sonderschulen) keng tarqalgan bo'lib, barcha bolalarni umumta'lim maktablariga to'liq integratsiya qilish jarayoni to'liq yakunlanmagan. Bu esa Germaniya tizimida "inklyuziya" va "segregatsiya" o'rtasida muvozanat saqlanayotganini ko'rsatadi.

Buyuk Britaniyada esa inklusiv ta'lim tizimi ancha tez va faol integratsiya qilingan. Bu yerda davlat siyosati darajasida barcha bolalarni umumta'lim maktablariga jalb qilishga katta e'tibor beriladi. Biroq bu tezkor rivojlanish ba'zi muammolarni ham keltirib chiqargan. Eng asosiy muammolardan biri — resurslar yetishmasligi. Ko'plab maktablarda maxsus pedagoglar, yordamchi texnologiyalar va moslashtirilgan o'quv materiallari yetarli emas. Natijada o'qituvchilar katta yuklama ostida ishlashga majbur bo'ladi va har bir o'quvchiga individual yondashuvni to'liq ta'minlash qiyinlashadi. Shunga qaramay, Buyuk Britaniya tizimi inklyuziya bo'yicha dunyoda eng faol modellardan biri sifatida qaraladi.

AQSh tajribasida esa inklusiv ta'lim texnologik jihatdan eng rivojlangan tizimlardan biri hisoblanadi. Bu mamlakatda zamonaviy assistiv texnologiyalar, moslashtirilgan dasturlar va maxsus qurilmalar keng qo'llaniladi. Masalan,

nogironligi bo'lgan o'quvchilar uchun robot yordamchilar yoki maxsus dasturiy ta'minotlar ishlatiladi. Biroq, ushbu yuqori texnologik imkoniyatlarga qaramasdan, AQShda ham muhim muammo mavjud — hududlar o'rtasidagi katta tafovut. Katta shaharlardagi maktablar juda yaxshi jihozlangan bo'lsa, kichik yoki qishloq hududlarida imkoniyatlar ancha cheklangan. Bu esa ta'lim sifatining bir xil emasligiga olib keladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, nemis va ingliz tilida so'zlashuvchi mamlakatlarda inklusiv ta'lim tizimi zamonaviy ta'lim siyosatining eng muhim va dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu tizimning asosiy maqsadi — har bir bolaning, uning jismoniy, aqliy yoki ijtimoiy holatidan qat'i nazar, teng ta'lim olish huquqini ta'minlashdir. Tadqiqot davomida olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, Germaniya, Buyuk Britaniya va AQSh tajribalarida inklusiv ta'lim sezilarli darajada rivojlangan bo'lsa-da, har bir tizim o'ziga xos yutuqlar bilan birga ma'lum muammolarga ham ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Florian, L. (2014). Inclusive pedagogy in action: Getting it right for every child. *International Journal of Inclusive Education*, 18(8), 781–794.
2. Ainscow, M. (2005). Developing inclusive education systems: What are the levers for change? *Journal of Educational Change*, 6(2), 109–124.
3. UNESCO (2020). *Global Education Monitoring Report: Inclusion and Education*. Paris: UNESCO Publishing.
4. Booth, T., & Ainscow, M. (2011). *Index for Inclusion: Developing learning and participation in schools*. Bristol: CSIE.
5. European Agency for Special Needs and Inclusive Education (2018). *Evidence of the Link Between Inclusive Education and Social Inclusion*. Odense, Denmark.
6. Sharma, U., & Sokal, L. (2016). Can teachers' self-efficacy in inclusive practices be improved? *International Journal of Inclusive Education*, 20(2), 152–174.
7. Norwich, B. (2013). *Addressing tensions and dilemmas in inclusive education*. London: Routledge.
8. Bundesministerium für Bildung und Forschung (2021). *Inklusive Bildung in Deutschland: Entwicklungen und Perspektiven*. Berlin.
9. United Kingdom Department for Education (2019). *Special Educational Needs and Disability Code of Practice*. London: UK Government.
10. U.S. Department of Education (2022). *Individuals with Disabilities Education Act (IDEA): Overview and Implementation*. Washington, D.C.
11. Haug, P. (2017). Understanding inclusive education: ideals and reality. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 19(3), 206–217.
12. Loreman, T. (2017). *Pedagogy for inclusive education*. Oxford Research Encyclopedia of Education.